Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi
«8D02307 – Kazak Filolojisi» uzmanlığı kapsamında felsefe doktoru (PhD) unvanını almak için SEIDAMAT Assel'in «Modern Sözcük Kullanımı: Standartlık ve Etkililk (Kazak Yazılı İletişim Materyalleri Temelinde)» konulu doktora tezine yabancı danışmanın

GÖRÜŞÜ

Bu araştırma, çağdaş Kazak yazılı iletişimin önemli bir dalı olan Kazak süreli basının dilsel birimlerin standartlık ve etkililik kategorilerini kapsamlı bir şekilde incelemeye yöneliktir. Kazak yazılı iletişimi, özellikle süreli basın, günümüz küreselleşme sürecinde toplumsal kültürel, sosyal ve siyasi süreçleri dilsel açıdan yansıtan önemli bir mecra olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda söz konusu araştırmanın güncelliği, öncelikle basın dilinin toplum zihnine etki gücünün artması ve bilgi iletiminde kullanılan dilsel birimlerin işlevsel niteliğiyle doğrudan ilişkilidir.

Son yıllarda dünya dilbiliminde kitle iletişim araçlarının dilsel ve üslup özelliklerini inceleme konusu özel bir önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni, medya söyleminin çağdaş toplumda iktidar ile halk arasındaki iletişimsel bağı düzenleyici işlevinin artmasıdır. Özellikle medya metinlerindeki standart ve standart dışı dilsel birimleri ve bunların üslup-ideolojik işlevlerini incelemek suretiyle toplumsal bilinç ve kamuoyu oluşumunun mekanizmalarını daha derinlemesine anlamak mümkün hâle gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında, doktora çalışması dünya dilbiliminde medyadilbilim (medyaligvistik) ve edimsel dilbilim (pragmadilbilim) yaklaşımlarının temel ilkeleri ve yöntemleriyle uyumludur ve bu alanların gelişimine önemli bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın bilimsel yeniliği, öncelikle, Kazak süreli basınının lingvokültürel ve iletişimsel alanında yer alan dilsel birimlerin (standart dilsel birimler: klişe, stereotip, kalıp ifadeler; etkililik yaratan dilsel birimler: benzetme, perifraz, fonik yapılar, sözcük katmanlarının imgesel-konotatif işlevleri) sistemli bir şekilde incelenmesine dayanmaktadır. Ayrıca, standart dilsel birimlerin oluşum süreci (stereotip → klişe → kalıp ifade), ilk kez Kazak basınına ait somut ampirik materyaller temelinde bütüncül olarak tanımlanmıştır.

Doktora tezinde, süreli basında bilgi aktarma ve etki yaratma işlevlerine hizmet eden sözcük kullanımı örneklerinin etkileşim temelleri bilimsel açıdan incelenmiş ve bu kullanım biçimlerinin dinamikleri tanımlanmıştır. Araştırma sürecinde, Kazak basınında sözcük kullanımının standartlaşma süreci ile etkililik işlevi arasındaki ilişki netleştirilmiştir. Ayrıca, çağdaş Kazak basınında sözcüklerin etkililik düzeyini artıran üslup araçlarının (benzetme, perifraz, fonik yapılar, sözcük katmanlarının imgesel-konotatif işlevleri) okura etki potansiyeli sistemli bir şekilde analiz edilmiştir.

Tezin iki ana bölümü de bu meseleleri hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan derinlemesine incelemeye yöneliktir. Birinci bölümde, Kazak dilindeki

süreli basının gelişim evreleri, işlevsel bir üslup türü olarak şekillenmesi ve günümüz toplumdaki yeri ele alınırken, ikinci bölümde standart ve etkileyici sözcük kullanımlarının karşılıklı etkileşim süreçleri ve bu kullanımların dilsel işlevleri somut örneklerle temellendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma, küresel düzeydeki medya söylemi çözümlemeleri ve pragmatik dilbilim araştırmalarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Çalışmanın kuramsal önemi, öncelikle Kazak süreli basınındaki dilsel birimleri sistemleştirerek çağdaş Kazak edebi dilindeki değişim ve yenilikleri bilimsel olarak temellendirmesinde yatmaktadır. Uygulamalı açıdan ise araştırma sonuçları, özellikle stilistik, metin dilbilimi, gazetecilik söylemi ve pragmatik dilbilim gibi alanlarda eğitim-öğretim içeriklerini zenginleştirerek gazetecilik ve filoloji eğitim programlarına katkı sağlamaktadır.

Son dönemde dünya dilbiliminde özel bir öneme sahip konulardan biri, dildeki standartlık ile yaratıcı (kreatif) sözcük kullanımının karşılıklı etkileşimidir. Bu bağlamda, doktora öğrencisinin Kazak basınındaki lingvokreatif dilsel birimlerin oluşumu ve bunların standartlaşma sürecine geçiş nedenlerini irdelemesi, önemli bilimsel çıkarımlar sunmaktadır. Söz konusu araştırma sonuçları, yalnızca ulusal dilin çağdaş dinamiklerini anlamaya değil, aynı zamanda küresel ölçekteki medyadilbilimsel ve pragmatik araştırmaların kuramsal temelini güçlendirmeye de anlamlı katkılar sağlamaktadır.

Sonuç olarak, doktora öğrencisinin çalışması bilimsel açıdan günceldir ve çağdaş dünya dilbiliminin önemli yönelimlerinden olan medyadilbilim ve edimsel dilbilim (pragmadilbilim) konularıyla doğrudan bağlantılıdır. Kazak basınının dilsel alanını bütüncül biçimde inceleyen bu tez, önemli bir bilimsel çalışma olarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle, Seidamat Assel Kazbekkızı'nın "Modern Sözcük Kullanımı: Standartlık ve Etkililik (Kazak Yazılı İletişim Materyalleri Temelinde)" başlıklı doktora tezini başarılı buluyor ve kendisine doktora derecesinin verilmesini öneriyorum.

18/06/2025

T.C. Gazi Üniversitesi
Gazi Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi AD

Prof. Dr. İsmet ÇETİN

T.C. GAZİ ÜNİVERSİTESİ 1923 GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
«8D02303 – Қазақ филологиясы мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін Сейдамат Әсел Қазбекқызының «Қазіргі сөзқолданыс: стандарттылық және әсерлілік (қазақ жазба коммуникациясының материалдары негізінде)» атты тақырыбындағы диссертациялық жұмысына шетелдік кеңесшінің

ПІКІРІ

Осы зерттеу жұмысы қазіргі қазақ жазба коммуникациясының маңызды тармағы қазақ мерзімді баспасөзіндегі тілдік бірліктердің стандарттылығы мен әсерлілік категорияларын жан-жақты зерттеуге арналған. Қазақ жазба коммуникациясы, әсіресе мерзімді баспасөз, бүгінгі жаһандану кезеңінде қоғамдағы мәдени, әлеуметтік, саяси үдерістерді тілдік тұрғыдан бейнелеудің маңызды арнасы болып табылады. Осы тұрғыдан алғанда, бұл зерттеудің өзектілігі, ең алдымен, баспасөз тілінің қоғам мүшелерінің санасына әсер ету қабілетінің күшеюімен және ақпарат таратуда қолданылатын тілдік бірліктердің функционалды сипатымен тікелей байланысты.

Соңғы жылдарда әлемдік лингвистикада бұқаралық ақпарат құралдарының тілдік және стильдік ерекшеліктерін зерттеу ерекше мәнге ие болды. Бұған негізгі себебі – медиа дискурстың заманауи қоғамдағы билік пен халық арасындағы коммуникативтік байланысты реттеуші қызметінің артуы. Әсіресе, медиа мәтіндеріндегі стандартты және бейстандарт тілдік бірліктерді, олардың стильдік-идеологиялық функциясын зерттеу арқылы қоғамдық сана мен пікір қалыптасуының механизмдерін тереңірек түсінуге мүмкіндік туады. Осы тұрғыдан алғанда, докторанттың жұмысы әлемдік лингвистикадағы медиалингвистика, прагмалингвистика бағыттарының негізгі тұжырымдары мен әдістеріне сәйкес келеді және осы саланың дамуына елеулі үлес қосады.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы, ең алдымен, қазақ мерзімді баспасөзінің лингвомәдени және коммуникативті кеңістігіндегі тілдік бірліктердің (стандартты тілдік бірліктер: клише, стереотип, штамп, әсерлілік туғызатын тілдік бірліктер: теңеу, перифраз, фоникалық құрылымдар, лексикалық қабаттардың образды-коннотаттық қызметі) жүйелі түрде талдануы болып табылады. Сонымен қатар, стандартты тілдік бірліктердің қалыптасу үдерісі (стереотип → клише → штамп) алғаш рет қазақ баспасөзіндегі нақты эмпирикалық материалдар негізінде тұтастай сипатталған.

Диссертациялық зерттеу жұмысында мерзімді баспасөздегі ақпарат беру және ықпал ету функциялары үшін қолданылатын сөзқолданыс үлгілерінің ықпалдасуы негіздері ғылыми түрде зерделеніп, осы қолдану пішіндерінің динамикасы сипатталады. Зерттеу барысында қазақ баспасөзіндегі

сөзқолданыстың стандартталу үдерісі мен әсерлілік функциясы арасындағы байланысы айқындалған. Сонымен қатар, қазіргі қазақ баспасөзіндегі сөз құрылымдар, лексикалық қабаттардың образды-коннотаттық функциясы) оқырманға ықпал ету әлеуеті жүйелі талданған.

Зерттеудің екі тарауы да бұл мәселелерді теориялық және практикалық тұрғыдан терең зерттеуге бағытталған. Бірінші тарауда қазақ тіліндегі мерзімді баспасөздің даму кезеңдері, оның функционалды стиль ретінде қалыптасуы мен қазіргі таңдағы қоғамдағы орны қарастырылса, екінші тарауда стандартты және әсерлі сөзқолданыстардың өзара ықпалдасу үдерістері, осы қолданыстардың тілдегі функциясы нақты мысалдармен негізделген. Бұл тұрғыдан зерттеу жұмысы әлемдік деңгейдегі медиадискурс талдаулары және прагмалингвистикалық зерттеулермен тікелей сабақтасып жатыр.

Жұмыстың теориялық маңыздылығы, ең алдымен, қазақ мерзімді баспасөзінің тілдік бірліктерін жүйелеу арқылы қазіргі қазақ әдеби тіліндегі өзгерістер мен жаңаруларды ғылыми тұрғыда негіздеуінде жатыр. Ал практикалық тұрғыдан алғанда, зерттеу нәтижелері әсіресе стилистика, мәтін лингвистикасы, публицистикалық дискурс және прагмалингвистика сияқты салаларда оқу-әдістемелік мазмұнын байытып, журналистика және филология саласындағы білім беру бағдарламаларына үлес қосады.

Әлемдік лингвистикада соңғы кезде ерекше маңызы бар мәселелердің бірі – тілдегі стандарттылық пен креативті сөзқолданыстың өзара әрекеттестігі. Осы тұрғыдан докторанттың қазақ баспасөзіндегі лингвокреативті тілдік бірліктердің қалыптасуы мен стандартталу үдерісіне өту себептерін талдауы маңызды ғылыми тұжырымдар ұсынады. Аталған зерттеудің нәтижелері тек қана ұлттық тілдің заманауи динамикасын түсінуде ғана емес, сонымен қатар жаһандық медиалингвистикалық, прагматикалық зерттеулердің теориялық іргетасын нығайтуға елеулі үлес қосады.

Қорытындылай келе, докторанттың жұмысы ғылыми тұрғыдан өзекті және әлемдік лингвистиканың қазіргі таңдағы маңызды бағыттары – медиалингвистика мен прагмалингвистиканың мәселелерімен тікелей сабақтас. Қазақ баспасөзінің тілдік кеңістігін тұтастай зерттеуді жүзеге осы диссертация, маңызды ғылыми еңбек ретінде бағаланады. Сол себепті Сейдамат Әсел Қазбекқызының «Қазіргі сөзқолданыс: стандарттылық және әсерлілік (қазақ жазба коммуникациясының материалдары негізінде)» атты диссертациялық жұмысын сәтті деп санаймын және докторлық дәрежесін алу үшін ұсынамын.

Гази Университеті
Гази білім беру Факультеті

Түрік тілі және әлеуметтік ғылымдар
Түрік тілі және әдебиетін оқыту кафедрасы Исмет Четин